

עונשם של המואסים בארץ חמדה

וישכימו בבוקר ויעלו אל ראש ההר לאמר הננו ועלינו אל המקום אשר אמר ה' כי חטאנו. ויאמר משה למה זה אתם עוברים את פי ה' והיא לא תצליח (במדבר יד-מ).

השאלה מפורסמת, והלא כבר אמרו רז"ל (ירושלמי פאה פ"א סוף ה"א): אין לך דבר שעומד בפני בעלי תשובה, ומדוע לא הועילה כאן תשובתם של ישראל. ואם תאמר משום שהיתה שבועה שלא יראו את הארץ (ראה שם פסוק כ"א), והלא כבר אמרו רבותינו גם זאת (במדרש ויק"ר פרשה י' אות ה'): גדול הוא כחה של תשובה שמבטלת גזירה ומבטלת שבועה, ולמדו זה ממקראות מפורשים עיין שם. ובמקומות רבים בזוה"ק נאמר שאין לך דבר העומד בפני בעלי תשובה, ונציין אחד מהם (משפטים ק"ו. בתרגום עברי): אין דבר בעולם העומד בפני התשובה... ואף שפגם ביותר הכל נתקן וחוזר על מכונו, ואפילו במקום שבועה... ושהקב"ה נשבע שבועה לא נשבע אא"כ לא יחזור בתשובה שכן אין דבר העומד בפני התשובה... ומכאן שהתשובה משברת גזירות ודינין ואין מה שיעמוד בפני התשובה וכו' ועיי"ע שם באורך. ומדוע איפוא לא הועילה תשובתם של ישראל בחטא המרגלים.

והרב "אור החיים" הקדוש כתב, וכונתו לתרץ קושיא זאת, וזו לשונו: טעו בהוראת דעתם כי לצד שהם מרדו בה' באומרם שאינו יכול לתת בידם העמים הרמים, לזה חשבו לתקן לבטוח בה' ולהחליט האמונה כי הצל יציל ועלו ההרה, ולא נתרצה ה' כי מכתם טריה וכבר נגזרה גזירה עכ"ל. ולא מובן מה בכך שנגזרה גזירה, וכבר הוכחנו לעיל שבכח התשובה לבטל גזירות ושבועות. ונימוקו "כי מכתם טריה" תמוהה היא, וכי היכן מצינו שאין בכח התשובה לתקן מכה טריה. ואדרבא מצאנו בדוד כאשר בא אליו נתן הנביא והוכיחו בדבר אוריה החתי (שמואל ב' י"א), אמר דוד "חטאתי לה'", ומיד נתקבלה תשובתו: ויאמר נתן אל דוד גם ה' העביר חטאתך לא תמות" (שם יב), וגם זו היתה "מכה טריה" ונסלחה.

אוצר החכמה

הדפסה 184/185

הפסוק

והנצי"ב (בהעמק דבר פסוק מג) ניסה לתרץ הקושיא בכמה רעיונות, ותירוצו מורכב מכמה יסודות, ותמציתה הוא כלשונו: דנהי שלא תהיה מגפותם דרך עונש שהרי תשובה היא כתריס בפני הפורענות, מכל מקום במקום שא"א להנצל אלא בדרך נס, אין התשובה שלא כהוגן מגינה עכ"ל. עיקר תירוצו הוא שזו היתה תשובה שלא כהוגן, וסתם הרב ולא פירש למה היתה שלא כהוגן, ולא ידעתי למה, כי זו נראית למעשה תשובה שלימה וכפי שהיטיב להגדירה הרב אור החיים שדבריו העתקנו לעיל, "חשבו לתקן לבטוח בה' ולהחליט האמונה כי הצל יציל ועלו ההרה", וזו תשובה שלימה בצירוף הוידוי "חטאנו".

הרב "משך חכמה" תירץ וזו לשונו: לא הועיל להם התשובה ^{אוצר החכמה} שאמרו ^{אחי"ח 1234567} חטאנו, מפני שלא היה תשובת המשקל התשובה הטהורה, רק אחרי שמתו האנשים מוציאי דבת הארץ רעה וראו כי שקר דברו ^{אחי"ח 1234567} בה' ובארצו לכן אמרו חטאנו ואין זו תשובה גמורה עכ"ל. וכבר נתבאר שהיתה זו אכן תשובה שלימה, ותשובת המשקל, כמובן מפשטי המקראות, ומדברי הרב אוה"ח הנ"ל. ולא משום שראו במות המרגלים נפגמה תשובתם, אף כי יתכן שמותם הוא שעורר אותם לתשובה ^{אחי"ח 1234567} (כי גם יתכן שדברי משה אל העם עוררו לתשובה) וכשם שמצאנו שכאשר חטא העם בהר ההר ודברו באלקים ובמשה, נענשו בנחשים-השרפים ומתו עם רב מישראל (במדבר כ"א), ובכל זאת כאשר באו אל משה ואמרו: חטאנו כי דברנו בה' ובך וגו', נתקבלה תשובתם. ומכאן שאין תשובה נפגמת אם היתה סבה כל שהיא שבגללה נתעורר רגש התשובה.

אחי"ח 1234567

לעומתם, הרב יצחק אלחנן מקובנא אינו פוגם את תשובת ישראל בחטא המרגלים, ולכן תירץ, כי "בכל חטא בין אדם למקום או בן אדם לחבירו אם ביקש סליחה ופייס התשובה מועילה, חוץ מחטא לעם שבו אין התשובה והחרטה מועילות". ואף שיש אמת בסיסית ברעיון זה, וכפי שנראה להלן, אעפ"כ אינו מדויק די צרכו, שהרי דוד חטא במפקד העם (שמואל ב' כ"ד) ואעפ"כ לא אבד מלכותו, וגמרא מפורשת (במסכת יומא כב:) שאול באחת ועלתה לו דוד בשתים ולא עלתה לו וכו', דוד בשתים מאי נינהו, דאוריה ודהסתה. ופירש"י, שאול נכשל באחת ועלתה לו לרעה לקונסו מיתה לבטל מלכותו ודוד נכשל בשתים ולא עלתה לו לרעה.

דאוריה ודהסתה שהוסת למנות את ישראל בסוף ימיו וגרם לבוא עליהם דבר עכ"ל. והרי זה חטא לעם ואעפ"כ הועילה התשובה. (אמרנו לעיל כי יש ברעיון זה אמת בסיסית, כונתנו שיש הבדל בין חטא שמנהיג חוטא חטא פרטי ככל האדם, לבין חטא הקשור אל הנהגת הממלכה, ועיין בספר העיקרים לר' יוסף אלבו מאמר רביעי פרק כ"ו והדברים ארוכים ואכמ"ל).

^{אורח חיים} על-כל-פנים אין נדוננו דומה לכל הנ"ל, כי שם מדובר שהמנהיג חוטא לעם וגורם לו נזק, ובודאי שהוא הדין לכל אדם שחוטא לעם וגורם לו נזק. ואילו בנדוננו כל העם כולו חטאו כלפי עצמם, ובמה שונה זה מכל חטא שיש לו כפרה. מכל מקום למדנו שר' יצחק אלחנן גורס שהיתה זו תשובה שלימה וראויה ולא נתקבלה מסבה אחרת.

ויאמר ה' סלחתי בדברייך

אלא שיש מקום לקושיא אחרת, והוא פתרון לשאלתנו הנוכחית. והלא מפורש לעיל שחטאם נסלח להם, כאמור: ויאמר ה' סלחתי כדברייך (פסוק כ'), וזה השיגה תפלתו של משה גם לפני תשובתם שבאה למחרת היום. אבל מיד אחרי הסליחה נאמר: ואולם חי אני... כי כל האנשים הרואים את כבודי... וינסו אותי זה עשר פעמים... אם יראו את הארץ וגו', ומכאן שהסליחה לא היתה שלימה, וזה הביא את הרב אבן-עזרא לומר: אחר שמצאנו שאמר אם יראו את הארץ, אחר סלחתי כדברייך, ידענו כי מלת סלח נא אריכות אף, וכן ונסלח לו עד שיעשה תשובה שלימה עכ"ל. אבל הרמב"ן לא הסכים לדבריו, ופירש: כי סליחה הנחת העונש, והקרבות מעלים עונש השוגג מעליו, וכן טוב וסלח, ואמר סלחתי כדברך לעם בכללם שלא יכם בדבר ויורישם ויעשה אותו לגוי גדול ועצום ממנו והם וזרעם יאבדו מן הארץ, אבל יסלח להם שירשו בניהם

את הארץ ושלל ימותו הם במגפה וגזר שיתמו במדבר פגריהם וימותו שם כל אחד בבוא יומו עכ"ל. פירוש לדבריו כי עונש חטא המרגלים היה השמדה כללית של העם כולו הם וזרעם בפעם אחת במכת דבר, כאמור אכנו בדבר ואורישנו, וממשה וזרעו יקים עם חדש ובהם יקיים שבועתו לאבות לתת הארץ לזרעם. והסליחה הועילה לבטל עונש זה, אלא שאותו דור עצמו לא יזכו ליכנס לארץ. ולא פירש הרמב"ן כלל מדוע לא הועילה הסליחה, ואחריה גם התשובה שעשו באמרם "חטאנו לה", לבטל הגזירה מעל אותו דור שלא יזכו ליכנס לארץ.

ולכן נראה לי שהגזירה בשבועה על אותו דור עצמו שלא יכנסו לארץ, אינו קשור ישירות לחטא עצמו שכאמור נסלח להם, אלא כנספח מהחטא, והם אותם דברים ברורים שאמר משה לעם בשם ה': חי אני נאם ה' אם לא כאשר דברתם באזני כן אעשה לכם, במדבר הזה יפלו פגריכם... אם אתם תבואו אל הארץ וגו'. והכונה ברורה כי מי שמואס את הארץ, ואינו מכיר בחן ערכה כארץ-חמדה, ובשעת צערו אומר "ניתנה ראש ונשובה מצרימה", דין הוא שלא יזכה ליכנס לארץ.

זה עומק פשט המקראות, ואם מותר לנו להתבטא כך, זו גם כל האמת. והיטיב להמתיק רעיון נפלא זה המגיד מדובנא בספרו "אהל יעקב", ואלה הם דבריו הנעימים: דע כי מה שנגזר עליהם שלא יכנסו לארץ גם כי עשו תשובה... כי הוא יתברך עמד וימודד ארץ והעריך ערך האומה נגד ארצה המסוגלת להם כפי תכונתה. אומה האוהבת כשפים הושיבה במצרים המסוגלת לזה, האוהבת זהב הושיבה במקום אשר עפרות זהב למו. וישראל מצד מזגם וטבעם המה עם בינות והמה מסוגלים אל החכמה ודעת קדושים ואין מקום מוכשר לענין זה כארץ ישראל המסוגלת להחכים ולטהר יושביה. ונמתיק הדברים עפ"י משל לאדם פחות הערך שעלה במעלות

ההצלחה והתעשר מאד, והיתה לו בת, והציעו לו לשדכה... עם
 בן הרב... והעשיר הסכים אך התנה שלכל הפחות זאת יעשה
 הרב להלביש את בנו בגדי חתונה כמשפט אב לבנים ואל הכלה יתן
 נזמים... ויאמר הרב לא אתן מאומה... והחליט העשיר להתקשר עם
 פלוני העשיר... ואוהביו בשמעם את דבריו פערו פיהם עליו וידברו
 על לבו עד כי נתעשת ויבוא אל הרב ויאמר הנני אדוני אעשה כאשר
 אדוני דובר ונעשה ההתקשרות. אז אמר הרב נחמתי כי דברתי עמך
 מענין זה לא אוכל להתקשר עמך, כי תחלה חשבתי כי רוחך
 הטובה העירה אותך... ואתה מוקיר רבנן, אבל אחר אשר הקשבתי
 ואשמע כי בעבור זוג נזמים שמת לבך לשדך עם פלוני... מעתה אם
 תשקול בעפר כסף לא אעשה הדבר הזה אחר כי אינך מכיר חין
 ערכו של תלמיד-חכם אם כן מה לי ולך. הוא הדבר במרגלים
 כי אחר אשר הוציאו דבה ודברו חסרונות על ארץ ישראל עד כי
 הסכימו כולם ואמרו הלא טוב לנו שוב מצרימה ושקלו במצרים
 נגד ארץ-ישראל, אם כן כבר נשלל ונעדר מהם ההרגשה ביקר
 קדושת הארץ ומעלתה ולא יבינו מנוגה אור החכמה והקדושה
 אשר יהל שמה, והם רצו ליכנס בה כדי לאכול פריה אם כן לזה
 מסוגלות גם שאר ארצות עכ"ל ודברי פי חכם חן.

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

תורת חיים - ויקרא: הלוי, חיים דוד בן משה (4) { } עמוד מס': 188 הודפס ע"י אוצר החכמה